

***YUSTA – Југословенско-совјетско акционарско друштво за
цивилно ваздухопловство***

Кандидата Горана Стефановића

Поднесеној за оцену и одбрану комисији, изабраној на I Редовној седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду 8. новембра 2012. године.

Кандидат Горан Стефановић обрадио је у свом раду тему важну за разумевање друштвеног, привредног и политичког развоја социјалистичке Југославије у ширем контексту друштвеног развоја Источне Европе непосредно по завршетку Другог светског рата. Важност теме проистиче из чињенице да је реч о покушају осветљавања делатности једне привредне институције мешовитог, совјетско-југословенског, карактера, уз истовремену анализу њеног политичког и друштвеног значаја, што је посебно значајно приликом анализе политике СССР у источноевропским државама које су након 1945. године ушле у совјетску сферу утицаја.

Фокусирање кандидата на анализу делатности мешовитог југословенско-совјетског предузећа за цивилно ваздухопловство (YUSTA) има најмање два значајна историографска повода. Оснивање заједничких међудржавних привредних субјеката представљало је у то доба, одмах по окончању Другог светског рата, специфичну врсту економске сарадње, што је представљало важан сегмент у развоју целокупних односа Југославије и СССР. То, истовремено, омогућава и да се, у ширем контексту, анализирају начини и механизми ширења совјетског привредног, политичког (чак и идеолошког) утицаја на државе „народне демократије“. Са друге стране, усмеравање пажње на анализу оснивања, делатност и каснијег гашење једног специфичног међудржавног предузећа формираног одмах након рата, омогућава и да се сагледа и разуме и један важан аспект економског развоја послератне Југославије.

Кандидат је хронолошке оквири рада утемељено и аргументовано образложио, одлучивши се да тему ограничи на период од оснивања до гашења мешовитог предузећа „YUSTA“. Хронолошки, наведени период покрива најважније етапе у развоју послератних југословенско-совјетских односа, у формирању комунистичке власти у Југославији и у социјалистичком преображају послератног југословенског друштва и привреде.

Кандидат Горан Стефановић, предао је Комисији рукопис магистарског рада, чији основни текст обухвата 199 страна (стр. 2-200), резиме 3 стране (стр. 201-203), прилози 34 стране (стр. 204-237) а списак извора и литературе 3 стране (стр. 238-240).

У Предговору (стр. 2-8), кандидат је теоријски утемељио свој рад, у складу са савременим захтевима историјске науке и указао на научне разлоге којима се руководио приликом избора теме, скрећући пажњу на два кључна теоријска питања везана за тему рада. На првом месту на чињеницу да су аутори који су се бавили

питањем односа и сарадње Југославије и СССР у годинама након Другог светског рата, акценат проучавања углавном стављали на политичке и војне аспекте, и да је, стога питање привредних односа и сарадње знатно слабије истражено, мада представља важан сегмент међусобних односа две државе. У том погледу, што је нарочито важно, кандидат уочава и чињеницу да је у досадашњој историографији, чак и када се разматрало питање формирања мешовитих предузећа (YUSTA i YUSPAD) – углавном преовладавао поједностављен, стереотипни приступ који се сводио на генерални закључак да је мотив за оснивање мешовитих предузећа било настојање СССР да наметне своју хегемонију Југославији. Иако, како закључује „за такве наводе наши историчари нису наводили озбиљније изворе нити вршили значајнија истраживање, већ се то једноставно *подразумевало* или су евентуално коришћени текстови који су објављивани у периоду најжешћег сукоба након Резолуције Информбироа, који су следствено имали, између осталог, и пропагандни карактер“. Као друго важно питање кандидат је правилно нагласио чињеницу да је оснивање и пословање мешовитих државних предузећа представљало најдиректнији и најкомплекснији вид привредне сарадње, кроз који је могуће прецизно сагледати развој целокупних односа Југославије и СССР у наведеном периоду. И због тог разлога, одлучио се да у свом раду истражи најзначајније мотиве за оснивање мешовитих предузећа и кључне чињенице везане за његово пословање, као и одлучујуће мотиве за његово гашење.

Такође је јасно уочио и истакао да ова тема до сада није била обрађивана нити у руској, нити у нашој историографији. Стога је истражио релевантну старију и новију научну литературу која се, у ширем контексту, односи на ову тему. Тиме је створио сигурну почетну основу за своје даље истраживање. Основну изворну основу за рад кандидат је пронашао истражујући фондове у Архиву Југославије, Архиву Маршалата (данас у АЈ) и Архиву Министарства иностраних послова. Кандидат је такође истражио и релевантну грађу мемоарског и наративног карактера (Кардељ, Кидрич, Велебит, Дедијер), а користио је и објављену грађу.

У уводном одељку књиге, *Основне карактеристике привредних система СССР и Југославије* (стр. 9-30), кандидат је најпре исцрпно изложио кључне историографске проблеме, неопходне за разумевање саме теме - основе привредног система Совјетског савеза и социјалистичке Југославије. А потом је анализирао сличности и разлике привредних система у ове две социјалистичке државе. Кандидат је јасно уочио и истакао да су основне карактеристике привредних система Југославије и СССР у првим годинама након Другог светског рата „биле практично исте“. Да је СССР служио социјалистичкој Југославији као узор у свему, „па и у привреди“, те се југословенско руководство трудило да у што већој мери опонаша СССР, „који је до тада једини имао искуства у изградњи социјализма“. Кандидат из тога изводи закључак да је „југословенски привредни систем према својим основним карактеристикама био идентичан совјетском“. И да се Југославија у изградњи свог социјалистичког друштва максимално користила совјетским примером и искуством, а да је са друге стране СССР помагао стварање нових социјалистичких земаља, ширећи пример социјалистичких односа. Међутим, кандидат је сасвим упутно истакао и да су, иако је југословенско руководство настојало да у свему опонаша СССР, постојале извесне разлике између два привредна система „као последица развијености нових друштвених односа, развијености привреде, величине земље и

њених потенцијала, услова развоја, као и процена југословенског руководства у вези са примењивошћу и оптималном брзином спровођења појединих мера у пресликавању совјетског узора“. При том је јасно истакао да се кључна разлика у привредном систему Југославије и СССР тицала степена колективизације пољопривреде. Најзад, након детаљне компаративне анализе, кандидат је јасно нагласио један од кључних историографских закључака, везаних за тему свог рада – да је привредни модел развоја у Југославији „био копиран према совјетском узору, али реално није могао бити у потпуности примењив због ограничења у природним, стручним, технолошким и осталим ресурсима“. Односно, да су, у складу са тим, „разлике у привредним системима Југославије и СССР, очито постојале, а њихов суштински значај је некада био потцењиван, а још чешће прецењиван“. Те да су ове разлике, које су „углавном биле последица различитих услова и нивоа развитка“, након политичког разлаза 1948. године „у великој мери тумачене као идеолошке разлике и свесно одступање Југославије од совјетског узора, што оне реално нису биле“.

У првом поглављу тезе *Привредни односи СССР и Југославије* (стр. 31-38), кандидат је најпре дао сведен синтетички преглед руско-српских и југословенско-совјетских односа до краја Другог светског рата, закључујући да су „привредни односи Југославије и СССР до Другог светског рата били практично непостојећи“. А потом је детаљније анализирао прве контакте нових власти у Југославији и СССР, политичке, војне али посебно и привредне договоре који су били закључени у првих пар месеци (о зајму од милион рубаља, помоћи у храни и о штампању динара, партијских књижица и израде ордења у Москви), као и о низу договора (о зајмовима, робној размени и привредној сарадњи), закључених у периоду 1945-1947 година. На основу генералне анализе привредних контаката СССР и Југославије, кандидат је закључио да је „реализација наведених уговора учинила СССР најзначајнијим спољнотрговинским и укупно привредним партнером Југославије“. Односно, када је о конкретној теми реч, да „Југославија јесте желела мешовита друштва, и то првенствено у металургији, али то није одговарало СССР, због сопствене оскудице“, док је СССР нудио да учествује у „коришћењу природних богатстава Југославије, али не на основу концесија, већ преко мешовитих друштава, која су мање одговарала Југославији“.

У наредном поглављу, првом од четири средишња дела рада, *Мотиви за оснивање мешовитих предузећа* (стр. 39-47), кандидат је тематски и проблемски исцрпно обрадио идеолошке, политичке, технолошке и економске мотиве обе стране за оснивање мешовитих предузећа. Кандидат је јасно уочио и истакао да треба имати у виду, када је реч о формирању мешовитих предузећа, да су поједини од наведених мотива имали већи значај за југословенску страну, а други пак за совјетску. И што је посебно важно, како је јасно нагласио „чини се да су разлике у мотивима приликом оснивања мешовитих предузећа и конкретно саме „Yuste“ негативно утицали на међусобно поверење, делатност и пословне резултате мешовитих друштва“. А то је, пак, послужило као основ за „касније више пута истицане оцене да су мешовита друштва, како основана тако и она о којима се преговарало, али никад нису основана, негативно утицала на укупне међудржавне односе.

У следећем поглављу *Оснивање „YUSTA“-е* (стр. 48-67), кандидат је дао целовит и исцрпан преглед читавог процеса формирања мешовитог југословенско-

совјетског предузећа за цивилно ваздухопловство. Почев од преговора о оснивању мешовитог друштва, преко изузетно муниципозне анализе *Оснивачког акта*, који је одражавао ставове влада две државе, односно припрема за почетак рада *Друштва* (1947), до накнадних преговора који су били мотивисани колебањем совјетске стране и променом става везаног за мешовита друштва - кандидат је дао изузетно комплексну слику и осветлио целину сложених преговора везаних за оснивање YUSTA-е, на основу споразума од 4. фебруара 1947. године. Након детаљне анализе наведених питања кандидат је, сасвим упутно, закључио да је читав процес оснивања Друштва „Yusta“ био оптерећен „бројним проблемима и неслагањима“, и да је суштинско питање, које је представљало „камен спотицања“ у деловању Друштва чак и пре сукоба са Информбироом, било везано за проблем суверенитета југословенских власти на читавој својој територији. Што је, неминовно, умногоме ограничавало делатност самог Друштва и његове реалне привредне домете.

У наредном поглављу *Пословање „YUSTA“-е* (стр. 68-136), кандидат је детаљно обрадио питања пословања „Yusta“-е током 1947, 1948. и 1949. године. Посебну пажњу посветио је питањима планирања и спољних утицаја на пословање Друштва, као и пословним билансима. И, најзад, детаљно је размотрио питање ликвидације Друштва. Колега Стефановић је, анализирајући пословање и посебно процес ликвидације, тачно уочио да је „YUSTA“ током трогодишње делатности „пословала са губитком и у економском смислу била неуспешно предузеће“, и да је стога одлука о ликвидацији била оправдана. Али је, такође, указао и на несумњиву чињеницу да се такав закључак мора значајно релативизовати, имајући у виду општи политички и привредни контекст у коме је деловала.

У завршном поглављу, последњем од четири средишња дела рада, *Мотиви за гашење друштва „YUSTA“* (стр. 137-188), кандидат је посебну пажњу покљонио питањима идеолошких, технолошких, економских и политичких мотива за гашење друштва „YUSTA“. Кандидат је, разматрајући кључне мотиве гашења Друштва, јасно истакао да „YUSTA“ није била „покретач политичког раскола у односима између Југославије и СССР“ и да је „у условима отвореног политичког сукоба једноставно сметала самим својим постојањем“. Односно, како је нагласио „најважнији и практично једини значајнији мотив (разлог) гашења и ликвидације „Yuste“ био је политички, односно настанак политичког раздора у вези са спољнополитичким активностима и међусобним односима, као и разликама у приоритетима спољнополитичких циљева“.

Најзад, у *Закључку* (стр. 189-200), кандидат логично уоквирује претходну анализу извршену у централним деловима рада. То му је омогућило да сасвим утемељено закључи да мешовита друштва генерално, односно „Yusta“ конкретно, нису ни најмање утицала на „настанак, развита и кулминацију сукоба између Југославије и СССР, односно њихових руководстава“. Већ да се пре може закључити да су мешовита предузећа била својеврсне жртве међудржавног конфликта на релацији Београд-Москва. Али и, истовремено, наглашава да су „збивања у вези са оснивањем мешовитих предузећа и проблеми у њиховом функционисању и пословању допринели јачању створене неповољне атмосфере у међусобним односима“. Такав, изнијансиран, приступ омогућио му је да постави генералан научни закључак проистекао из теме коју је истраживао – да су „и неслагања током преговора о оснивању мешовитих предузећа, као и проблеми у њиховом

функционисању, тј. непотпуном спровођењу Споразума о оснивању мешовитих друштава (...) била последица (а не узрок) нарушених међудржавних односа, односно нарастајућег неповерења у намере друге стране“.

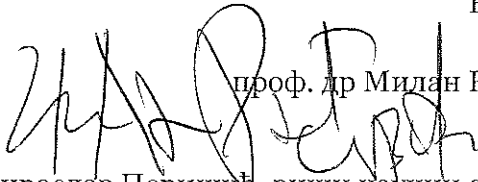
На самом крају рада, у Прилозима (стр. 204-237), кандидат је дао, *in extenso*, готово све кључне документе који сведоче о оснивању и функционисању „YUSTA“-е (од Споразума о оснивању Југословенско-совјетског друштва за цивилно ваздухопловство, од 4.2.1947; преко Статута „YUSTA“-е, Списака имовине коју су у друштво унели и Југославија и СССР; до Биланса aktive и пасиве, Извештаја о приходима и расходима, и докумената о ликвидацији „YUSTA“-е). Тиме је у великој мери употпунио и обогатио сам рад.

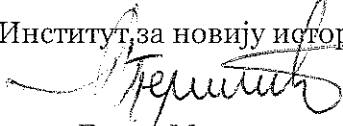
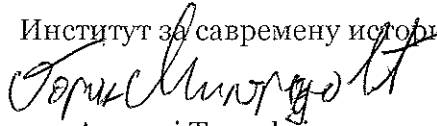
Имајући у виду све наведено, Комисија је мишљења да рукопис магистарског рада кандидата Горана Стефановића даје сложу и прецизну и разуђену анализу оснивања, делатности и ликвидацији Југословенско-совјетског друштва за цивилно ваздухопловство „YUSTA“, да је рад изворно изузетно добро утемељен и да представља значајан научни допринос проширивању знања о југословенском друштву, привреди и југословенско-совјетским односима у првим годинама након Другог светског рата.

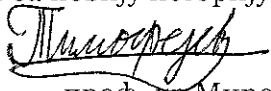
Због свега наведеног, Комисија је мишљења да рукопис магистарског рада који је кандидат Горан Стефановић поднео на оцену, испуњава све неопходне услове за усмену одбрану.

у Београду, 9. јануара 2013. г.

Комисија

проф. др Милан Ристовић
др Мирослав Перишић, виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије, Београд

др Горан Милорадовић, научни сарадник
Институт за савремену историју, Београд

др Алексеј Тимофејев, научни сарадник

Институт за новију историју Србије, Београд

проф. др Мирослав Јовановић,
ментор и писац реферата

